

**Murat Ak. Şair ve Peygamber Na't Geleneğinde
Hz. Peygamber İmgesi. İstanbul:
KETEBE Yayınları / Publishing, 2018**

Oğuz YILMAZ

Arş. Gör. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Türk İslam Edebiyatı
Research Asistant Dr., Süleyman Demirel University, Faculty of Theology, Department
of Turkish Islamic Literature, Isparta / Turkey
oguzyilmaz@sdu.edu.tr

ORCID ID: 0000-0003-3162-3924

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Kitap Tanıtımı / Book Review

Geliş Tarihi / Date Received: 23 Temmuz / July 2019

Kabul Tarihi / Date Accepted: 20 Eylül / September 2019

Yayın Tarihi / Date Published: 31 Aralık / December 2019

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık / December

DOI: 10.29288/ilted.595788

Atıf / Citation: Yılmaz, Oğuz. "Murat Ak. Şair ve Peygamber Na't Geleneğinde Hz.
Peygamber İmgesi. İstanbul: KETEBE Yayınları / Publishing, 2018". *ilted: ilahiyyat
tetkikleri dergisi / journal of ilahiyyat researches* 52

(Aralık / December 2019/2): 341-346. doi: 10.29288/ilted.595788

İntihal: Bu makale, iThenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism detected.

web: <http://dergipark.gov.tr/ilted> | <mailto:ilahiyyatdergi@atauni.edu.tr>

Copyright © Published by Atatürk Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi /
Ataturk University, Faculty of Theology, Erzurum, 25240 Turkey.

Bütün hakları saklıdır. / All right reserved.

Öz

Edebî türler bağlamında Hz. Peygamber; doğumu (mevlid), mucizeleri (mi'râciyye), fazileti (fazilet-nâme), risâleti (bi'setnâme), savaşları (gazavât), sözleri (kırk, yüz, bin hadis), fiziki ve ahlaki yönleriyle şemâili (şemâil, hilye), isimleri-sıfatları (esmâ-i nebî, evsâf-ı nebî), nesebi (neseb-i şerîf), vefatı (vefât-ı nebî) kısacası hayatının (siyer/sîre) tüm yönleri mensûr, manzûm, manzûm-mensûr gibi tarzlarla çeşitli şekillerde ele alınmıştır. Bunların dışında ilk dönem ürünlerinden itibaren Türk İslam Edebiyatında O'nu övmek maksadıyla hemen her şair tarafından kaleme alınan na'tların nitelik ve nicelik itibariyle Hz. Peygamber ile ilgili edebî türler içerisinde ayrı bir yeri bulunmaktadır. Bu türün özellikle nicelik bakımından ön plana çıkmasında; Hz. Peygamber'e duyulan derin sevginin tezahür etmesinin yanı sıra İslâmî telif tertibinde kitaplara besmele ve hamdelenin yanı sıra salvele ile başlanması, divân ya da mesnevîlere tevhid ve münâcâtta sonra na't ile devam edilmesi geleneği de etki etmiştir. Hatta edebî eser özelinde her şair na't yazmaya çalıştığı gibi tertip ettikleri eserlerini sadece na'tlardan oluşturan (divân-ı nu'ût) şairler de mevcuttur. Ayrıca farklı şairlerin gerek dini gerekse de tasavvufî biçim ve muhtevayla kaleme aldıkları na'tların derlenerek na't mecmualarının oluşturulduğu da görülmektedir. Tanıtmaya ve değerlendirmeye temel alınan eserin de hareket merkezini bu mecmualarda yer alan na'tlar oluşturmaktadır. Tasavvuf düşüncesindeki Hz. Peygamber telakkisinin/tasavvurunun Türk İslam toplumuna, kültürüne özeldir ise na'tlara etkisinin ve kaynaklığının yansımaları hedef alan çalışma; varlık, bilgi ve ahlak konuları ekseninde na't yazarlarının, metinlerini oluştururken temellerine bu düşünceden neleri koyduklarını ilmî veriler ışığında ve örnekler eşliğinde ele almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türk İslam Edebiyatı, Tasavvuf, Hz. Peygamber ile İlgili Edebî Türler, Na't, Na't Mecmuaları.

Abstract

In the context of literary genres, the Prophet's birth, miracles, virtue, prophethood, words, physical and moral aspects, names, adjectives, descendants, death, that is to say all aspects of his life were dealt with in various forms in prosaic or poetical works. In addition to these the na'ts, written by almost every poet in order to praise him in Turkish Islamic literature since the early period, in terms of quality and quantity have a special place among the literary genres of the Prophet. This genre is particularly prominent in terms of quantity because the desire to show the deep love of the Prophet and the beginning of Islamic books with the basmalah, praise and salawat was effective in this. In addition, the tradition of initiating the diwan or masnavi with tawhid and invocation and continuing with na't was influential in this. Almost every poet tried to write naat in the form of literary work. In addition to this, some poets have created their works only from na'ts (divan-i nu'ut). Moreover, it is seen that the na't journals (mecmua) were created by gathering the na'ts written by different poets in both religious and mystical form and content. The center of action of this work, which is based on promotion and evaluation, is the na'ts in these magazines. This study aims to reveal the effect of the thought of the Prophet in Sufism on Turkish Islamic society, culture and especially on na'ts. Besides, this study examines in the light of scientific data and examples what the authors of na't put on the foundations of the work from this idea in the axis of existence, knowledge and morality.

Keywords: Turkish Islamic Literature, Sufism, Literary Genres Related to the Prophet, Poem Praising the Prophet, Naat, Naat Journals.

Maddî-manevî bazı güçlüklerle karşılaşılsa da akademik tez çalışmalarının başarılararak raflarda yer almasının ve bu şekilde ilmî hayatın akışına katkı sağlamasının kayda değer bir durum olduğu düşünülmektedir. Nitekim bazı çalışmaların değişik sebeplerden ötürü basılmaması ya da sadece bazı kriterleri tamamlamak için az sayıda basılması, satışının olmaması, kütüphanelerde bulunamaması gibi hususlar ilgili esere ulaşılabilmesi özellikle benzer konularda akademik araştırma yapanları zor durumda bırakabilmektedir. Nitekim yüksek lisans, doktora, doçentlik, profe-

sörlük çalışmalarının basımı yapılarak hoş bir tabir olmasa da piyasada yer bulması yazarın çalışmasına olan güveninin bir göstergesi olduğu da söylenebilir. Bu bağlamda Necmeddin Erbakan Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Türk İslam Edebiyatı Anabilim Dalı Öğretim Üyesi Doç. Dr. Murat Ak tarafından kaleme alınan eser, esasında yazarın dört bölümden oluşan ve iki na't mecmuasının transkribe metinlerinin yer aldığı hacimli doktora tez çalışmasının¹ girişi ile birinci bölümünün tasahih, tekmil ve tezyil edilerek güncellenmiş halidir. Yüksek lisans ve doçentlik çalışmalarını da kitaplaştıran² yazarın eseri, bu yönüyle *üçüncü* akademik kitabı olma özelliğini taşımaktadır.

Na't metinlerinin tasavvuf düşüncesi etkisinde şekillendiği tezini savunan eser, önsöz, giriş ve dört bölümden müteşekkil olup ana tema; özellikle kelam, tasavvuf ve İslam felsefesi nazariyatının temelini oluşturan varlık, bilgi ve ahlak zemininde işlenmiştir. Yazar, eserin önsözünde; na'tların yazım sebebine, na't türüyle ilgili kısa literal bilgilere, yaptığı araştırmanın aşamalarına, tezin danışmalarına ve jüri üyelerine teşekkürü yer vermiştir. Giriş ise iki ana başlıktan oluşmaktadır. Birinci ana başlık *Dinî-Edebî Geleneğimizde Hz. Peygamber (s.a.v.)* adını taşımaktadır. Yazar bu başlıkta; Türk Edebiyatının ilk eserlerinden itibaren Hz. Peygamber'in metnine müstakil olarak yer verildiğini belirtmektedir. Edebî gelenekteki dinî türleri bazı kaynaklardan hareketle kısaca tasnif etmekte ve genelden özele inerek konuyu Hz. Peygamber ile ilgili özel edebî türleri *Hz. Peygamber'i (s.a.v.) Konu Edinen Edebî Türler* alt başlığında teorik olarak ele almaktadır.

Girişin ikinci alt başlığı eserin temel konusunu teşkil eden na'tlara dairdir. *Edebî Türler İçinde Na't* başlığı verilen bu kısımda; na'tın lügavî ve ıstılahî anlamları üzerinde durulmuş, İslam Tarihinde ve Türk Edebiyatındaki ilk örneklerine atıflar yapılmış, tür ile ilgili teknik bilgilere ve yapılan birkaç modern araştırmaya yer verilmiştir. Bunun yanı sıra sadece na'tlardan oluşan dokuz divân tanıtılmış, alt başlıklar halinde na't yazma geleneğinin sebepleri ve na'tlara kaynaklık eden unsurlar üzerinde durulmuştur. *Klasik Dönem Na'tlarında Hz. Peygamber (s.a.v.)* üst başlığında ise na'tlarla ilgili önceki bazı hususlar tekrarlanmış ve tamamlayıcı ek bilgilere yer verilmiştir. Daha sonra çalışmanın na't mecmualarında yer alan ve özellikle tasavvufi neşve ile söylenen na'tlardaki Hz. Peygamber telakkisini konu edindiğine, amacının ise tasavvufi düşünce merkezinde ve varlık (ontoloji), bilgi (epistemoloji), ahlak (aksiyoloji) konuları çerçevesinde Hz. Muhammed tasavvurunun na'tlara nasıl kaynaklık ettiğinin tespiti olduğu belirtilmiştir.

¹ Doktora tez çalışması için bk. Murat Ak. *Na'tlerin Tasavvufî Temelleri ve Na't Mecmuaları (Süleymaniye Kütüphanesi Hamidiye Bölümü 1210, 1211-Tenkidli Metin)*. Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, 2014.

² Yüksek lisans çalışması için bk. Murat Ak. *Klasik Türk Şiirinde Aşere-i Mübeşşere*. Konya: Aybil Yayınları, 2011. Doçentlik çalışması için bk. Murat Ak. *Osmanlı'nın Son Döneminde Manzum Bir Nasihatnâme Maksûd-ı Nasihat (İnceleme-Metin-Tıpkıbasım-Dizin)*. Konya: Çizgi Kitabevi, 2018.

Yazar, birinci bölümde ilk olarak “varlık” düşüncesi zemininde na‘tların temeline inmiş, tasavvufî düşüncenin etkisinde şekillenen Hz. Muhammed tasavvurunun nûr-i Muhammedî kavramıyla bire bir bağlantılı olduğunu ifade etmiş, bu doktrine dair sûfî çevrelerce yapılan tanım ve bazı açıklamalara yer vermiştir. Açıklamalardan sonra özellikle Hz. Peygamber’in nûru üzerinde duran yazar, konuya bazı referanslar ve na‘tlardan örnek beyitler özelinde değinmiştir. *Nûr-i Muhammedî ile İlişkilendirilen Ayetler* isimli ilk başlıkta; sûfilere nûr-i Muhammedî doktrinlerine dayanak gösterdikleri ayetleri ve ayetlerin yorumlarını ele almıştır. Ayrıca “mişkât (fânus), misbâh (lamba), şâhid, mübeşşir, nezîr ve sirâc-i münîr (nur saçan kandil) ve nûr” gibi ayetlerde geçen bazı lafızların Hz. Peygamber’in şahsını ve nûrunu nitelikle için kullanıldığına, O’nun varlığın özü/ruhu olduğu paranteziyle işaret etmiştir.

Birinci bölümün ikinci konusu; *Nûr-i Muhammedî ile İlişkilendirilen Hadisler* başlığıyla işlenmiştir. Yazar, sûfilere nûr-i Muhammedî düşünceleri için dayanak gösterdikleri hadislerden referanslara başvurmuş ve alt başlıklar halinde bu hadislerde varlığın tafsilinin Hz. Peygamber’in nûrundan zuhûr ettiğine beyitlerden örneklerle değinmiştir. Öte yandan nûr-i Muhammedî’nin aynı zamanda tasavvufî peygamber tasavvurunun neşet ettiği nokta olduğundan hareketle Hz. Muhammed ile ilgili birçok düşünce ve güzellemenin bu temel düşünce üzerine bina edildiğine dikkat çekmiştir.

İkinci bölüm, varlık konusuyla da bağlantılı “bilgi” kavramı ana başlığıyla yer almakta olup birinci bölümün farklı bir pencereden devamı niteliğindedir. Yazar ilk bölümün devamı oluşunu destekler nitelikte bu bölüme, Hz. Peygamber’in bedenen yaratılmışların sonuncusu fakat hakikatte ilki oluşuna ve O’nun “nûr” olarak tavsîf edilmesine atıfla ve bazı isimlerin varlığa dair görüşlerini ele alarak başlamıştır. Yazar daha sonra Hz. Peygamber’in de bilginin kaynağı olmasına işaretle sûfilere doğrudan/vasitasız (keşf/feyz/ilhâm/varidât) ve dolaylı (Hz. Peygamber vasıtasıyla/hakikat-i Muhammedî) bilgi edinme türlerine ilim, irfân ve hikmet kavramlarının ekseninde değinmiş ve sûfî çevrelerin bilgi hakkındaki görüşlerinin na‘tlara etkisini bazı örnek beyitler eşliğinde irdelemiştir. Tasavvufî düşünce etrafında şekillenen na‘tları kaleme alan şairlerin bilgi ekseninde Hz. Peygamber’i ne şekilde tavsîf ettiklerine özel başlıklar açarak değinen yazar; bilgi ve hikmetin kaynağı oluşu bağlamında Hz. Peygamber’in; *âlim, ârif, hâce ve dânâ, mahzen-i genc, ma‘den ve menba‘* gibi sıfatlarla na‘tlarda yer bulduğunu belirtmiş, her bir sıfatın tezahürünü na‘tlardan örnek beyitlerle somutlaştırmıştır.

Yazar, Hz. Peygamber’in pek çok ayette övüldüğünü, bu övgülerin bir cephesini de O’nun ahlakî yönünün oluşturduğunu ifade etmiş ve Kalem sûresinin 68/4. ayetine atıf yaparak üçüncü bölüme giriş yapmıştır. Bu övgüden ötürü Hz. Peygamber’in İslam kültürünün yazılı ve sözlü geleneğinde *Fahr-i âlem, Fahr-i Kâinât, Fahr-i mevcûdât, Fahr-i cihân* gibi terkiplerle tavsîf edildiğine de dikkat çekmiştir.

Alt başlıklara geçmeden önce yazar, yine bu başlığa giriş sadedinde tasavvufi düşünce sistemine göre Hz. Peygamber'in varlık ve bilginin yanı sıra ahlaki açıdan da nihâi gaye ve insan nev'inin en güzel varoluşu (hakîkî *insân-ı kâmil*) şeklinde tasavvur edildiğine temas etmiştir.

Üçüncü bölümün ilk ana alt başlığı *İnsân-ı Kâmil Olarak Hz. Muhammed (s.a.v.)* ismini taşımaktadır. Burada yazar, İslam ve tasavvuf düşüncesi literatürüne *insân-ı kâmil* kavramının İbnü'l-Arabî ile girdiğini belirterek Arabî'ye dair yapılan çalışmalardan da referanslarla bu kavramı taayyunât, tecellî, esmâ, sıfât, ef'âl, nûr-i Muhammedî, gavs, kutup gibi konularla da ilişkilendirerek ıstılâhî bazı açıklamalarda bulunmuştur. *İnsân-ı kâmile* dair birkaç sayfalık açıklamadan sonra Hz. Peygamber'in kemâlinin zâhirî ve bâtinî olarak varlığın tüm veçhelerini kapsadığını belirten yazar, bu noktada O'nu; *Hz. Muhammed'in (s.a.v.) Ahlakının Kemâli* ve *Hz. Muhammed'in (s.a.v.) Varlığının Kemâli* konularını iki başlık altında, örnek beyitlerle, bazı ayetlere³, hadîslere ve tasavvuf düşüncesindeki görüşlere atıfla ele almıştır. Üçüncü bölümün ikinci ana alt başlığı *Hz. Muhammed'in (s.a.v.) ve Seçilmişlik* ismini taşımaktadır. Peygamberliğin varlık ve ahlak bağlamıyla "seçilmiş" kişi olduğundan hareketle konuya başlayan yazar, burada Hz. Muhammed'in tebliğ göreviyle ilgili bazı bilgilere yer vermiştir. Daha sonra ise İslam düşüncesinde Hz. Peygamber'in seçilmişliğinin *ıstifâ*, *ictibâ*, *ihtiyâr* ve *tafdil* kavramlarının ön plana çıkarılarak anlatıldığına şiiir örnekleriyle temas etmiştir.

Eserin dördüncü bölümü olan *Metin Tahlilleri* başlığı esasında tez çalışmasında yer almamaktadır. Yazar, böyle bir başlığı esere koymasında; çalışma boyunca ele alınan konuların daha da somutlaştırılması ve bu bölüme kadar yapılan tespitlerin pekiştirilmesi amacı taşıdığını ifade etmektedir ki gerek seçilen üç na't metni gerekse de metinlere yönelik yapılan açıklamalar itibarıyla bu amacın ve eklemenin gayet yerinde bir karar olduğu görülmektedir. Yazar, bu amacını gerçekleştirmek için; Niyâzi-i Mısri, Sultan Bayezid (Adli) ve Şeref Hanım'a ait olan farklı statülere sahip üç şairin kaleminden çıkan birer na't seçmiştir. Bu na'tların metinlerine de yer veren⁴ yazar, manzumelerin öncelikle şekil ve muhteva özelliklerine değinmiş daha sonra her bir beyti, dil içi tercümeleleriyle birlikte açıklayarak tahlil ameliyesini gerçekleştirmiştir. Yazar, yaptığı değerlendirme ve teklifler ile de eserini sonuçlandırmıştır.

Eserin, tasavvufi düşüncenin na'tlara etkisinin somut bir şekilde göstermesi yönüyle edebî türlere dair özellikle eser/şahıs merkezli çalışmalardan ayrı bir konumda olduğu görülmektedir. Nitekim bu çalışmalar genel olarak dîvân, mesnevî gibi

³ Örnek için bk. Kalem, 68/4; Ahzâb, 33/21.

⁴ Niyâzi-i Mısri ve Sultan Bayezid'e ait olan na'tlar yedi, Şeref Hanım'ın na'tı ise on yedi beyitten müteşekkildir. Yazar, ilk iki şairin na'tlarının tam metinlerini; çalışma boyunca ele aldığı konuların somutlaştırılması ve pekiştirilmesine yönelik maksadın hâsıl olacağı düşüncesiyle daha uzun soluklu olan Şeref Hanım'ın na'tının ise sadece ilk beş beytinin metnini ve bu beyitlere yönelik açıklamalarını eserine dâhil etmiştir.

edebî telîflerde yer alan na‘tların biçim ya da muhtevalarının neler olduğunu tahlil metoduyla irdelerken bu eser, ilgili türe dair yapılan çalışmalarla yer yer benzerlik göstermekle birlikte biçim ve muhtevayı da göz ardı etmeden daha geniş bir perspektifle ve özellikle muhteva cephesinden tasavvufu merkeze koyarak türün temelini inmektedir.

Yazarın gerek girişlerde verdiği bilgi ve yaptığı açıklamalarla konunun teorik altyapısını delil/ispat yoluyla oluşturması gerekse de bu konuları somutlaştırmak adına na‘tlardan getirdiği örneklerle; ele aldığı hususlara vâkıf, ilgili dinî, tasavvufî veya edebî literatüre de hâkim olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim eserde irdelenen konuların bir kısmı diğer ilim dallarıyla da bağlantılıdır. Yazar, bu ilim dallarından ve kaynaklarından istifade etmeyi başararak çalışmayı bir bakıma yüzeysellikten de kurtarmıştır. Fakat yer yer yüzeyselliğin hissedildiği, bazı tekrarların ya da çalışmanın geneline nispetle yapılan açıklamaların bazen uzadığı da görülmektedir. Yüzeysel ele almadaki sebep konunun artık çok fazla biliniyor oluşuyla ilgili olabilir. Tekrarlar ve uzun açıklamaların ise tam tersine konunun daha iyi anlaşılmasına ve önemine binaen yapılmış olması muhtemeldir.

Doktora çalışmasında bulunmayan ve ilk kez bu eserde yer verilen mukaddes emanetlere yönelik bilgilerin ortaya çıkarılması da ayrıca dikkate değer bir husustur. Yazarın da bizzat belirttiği gibi yapılacak detaylı çalışmalarla Hz. Peygamber’in mukaddes emanetlerine ilişkin yeni manzumelerin ortaya çıkması ihtimal dâhilindedir. Bu türden daha fazla manzumenin gün yüzüne çıkarılması O’nun ile ilgili ilgili edebî türlere yeni bir türün eklenmesi ve literal açıdan Türk Edebiyatındaki yerinin daha muhkem hale gelmesini de sağlayacaktır.

Eserin, genelde Türk İslam Edebiyatındaki edebî türler ve Hz. Peygamber özelde ise na‘tlarla ilgili çalışma yapmayı düşünenlere de yeni ufuklar sunacak; en azından metot açısından kaynaklık edecek bir niteliktedir. Örneğin bu bağlamda bir kısmı na‘tlarda temel referans olarak yer alan, gerek edebî gerekse de tasavvufî eserlerde sıklıkla kullanılan, tasavvufî bağlamda tefsîr edilen/yorumlanan ayet ve hadislerle yönelik yapılacak çalışmalar diğer türlerin de dinî veya tasavvufî temellerinin somutlaştırılmasına yardımcı olacağı düşünülmektedir.